

RUCE

Ročník 2 Číslo 1

Únor 1998

O podpoře uměleckých řemesel a vzdělávání v minulosti

Přerod výroby podle zkosnatělých cechovních regulí v provozování svobodných živností souvisí s proměnami společnosti po roce 1848. Všeobecnou podporu podnikání si vytkly za cíl obchodní a živnostenské komory, které vznikly nejen v Praze, ale také v Liberci, Plzni, Českých Budějovicích, Brně, Olomouci a Opavě už roku 1850. Řemeslníci z cechů, zrušených o tři roky později, se proto začali brzy sdružovat do živnostenských společenstev. Obchodní živnostenské komory dbaly v okruhu své působnosti také o rozvoj uměleckých řemesel. Následovaly tak ideje hnutí na obnovu uměleckých řemesel Arts and Crafts v Anglii i příkladu podobných snah, soustředěných zejména ve Vídni. Není náhodou, že po vídeňském vzoru začala postupně vznikat uměleckoprůmyslová muzea, většinou právě ve městech se sídlem komor, které je pak přímo podporovaly, přispívaly finančně i na jejich budovy a dohlížely na budování sbírek, jež měly na historických ukázkách i vybraných soudobých předmětech z různých oborů nejen dokumentovat minulost, ale také podněcovat a povzbuzovat tehdejší novou uměleckou výrobu. Tato muzea vznikala od sedmdesátých let 19. do počátku 20. století postupně v Brně, Liberci, Českých Budějovicích, Ústí nad Labem, Novém Boru, Jablonci nad Nisou, Hradci

Králové, Praze, Plzni, Opavě, Chrudimi a Hořicích. Zaměření sbírek bylo různé, podle místních možností a intenzity zájmu tamních průmyslníků, bankéřů a jiných podnikatelů. Kromě muzeí zaměřených na významné evropské, příp. i světové oblasti a důležitá centra umělecko-řemeslné výroby (zejm. Brno, Liberec a Praha), sledovala jiná především historický vývoj a soudobou produkci daného regionu (např. Plzeň, Chrudim, Hořice, Hradec Králové), případně jen nejvýznamnějšího oboru (muzea v Novém Boru a Jablonci pro obor skla a bižuterie). V muzeích fungovaly specializované knihovny, kreslířny a v některých se konaly i nedělní školy pro umělecké řemeslníky.

Obchodní a živnostenské komory však všestranně podporovaly také zakládání odborných škol, které vznikaly se speciálním zaměřením zejména v oblastech s rozvinutou uměleckou výrobou v určitém oboru, jakým bylo sklářství, hrnčířství, šperkařství a zpracování kovů či dřeva. Nejstarší

odborná škola sklářská na světě byla ustavena v Kamenickém Šenově jako nedělní kreslířská škola vlastně již roku 1839, od roku 1856 začala soustavně vychovávat řezače, malíře a brusiče skla. Největší počet škol vznikl v sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století. Kamenickošenovskou sklářskou školu následovala roku 1870 škola v nedalekém Boru (nyní Novém Boru) u České Lípy, určená rovněž především pro řezbu a malbu skla. Ve Znojmě pak byla v roce 1872 otevřena nejstarší keramická škola: c. k. odborná škola pro keramický průmysl a příbuzná odvětví, která zejména na přelomu 19. a 20. století spolupracovala se všemi významnými provozy na Moravě. O dva roky později, v roce 1874, byla založena také odborná škola pro keramický průmysl v Teplicích, jež intenzivně spolupracovala s keramickými závody Amfora v Teplicích a s porcelánkou v Duchcově. Měla také široké styky s podobnými ústavy v Německu, Francii i dalších zemích. Tento rok byl

V tomto prvním čísle najdete:

1 O podpoře uměleckých řemesel a vzdělávání v minulosti

nejvýznamnější, protože vznikaly také další dvě školy na zpraování kovů. Odborná škola pro umělecké zámečnictví v Hradci Králové, kterou založil a dlouhá léta vedl Jaroslav Haněl, si udržela vysokou úroveň. Kolem roku 1900 se pracemi žáků proslavila i na Světové výstavě v Paříži a zasloužila se také o obnovu historických kovářských a zámečnických prací. Druhou pak byla odborná škola pro zlatníky a spřízněné průmyslnictví v Praze, podporovaná zejména pražskými zlatníky a klenotníky. Neměla však dlouhého trvání a byla zrušena o deset let později po vzniku pražské uměleckoprůmyslové školy.

Odborná škola specializovaná pro obor keramiky, jako jediná u nás, byla založena v roce 1883 v jihočeské Bechyni. Nejprve vyráběla kamnové kachle a kamnářské výrobky, postupně se soustředila na přípravu žáků ve všech oborech keramiky. Teprve mnohem později vznikla odborná škola pro keramiku a porcelán v Plzni. Odborná šperkařská škola v Turnově (dnes střední uměleckoprůmyslová škola pro zpracování drahých kovů a kamenů) podchytila a rozvinula dávnou šperkařskou tradici v oblasti rozsáhlých nalezišť drahých kamenů, která sahá až do rudolfínské doby. Teoretická i praktická výuka v broušení a rytí drahokamů a zlatnictví si dodnes uchovala svůj dobrý zvuk i na mezinárodním poli.

Teprve v roce 1885 vznikla v Praze po vzoru vídeňské uměleckoprůmyslové školy, druhá největší v Rakousko-Uhersku, která si vzala za cíl "vychovat v umění dovedné síly pro umělecký průmysl a vycvičit učitelské síly pro vyučování kreslení na středních školách". Vzniklo zde několik ateliérů pro dekorativní malbu, zpracování kovů, keramiky a textilií. Profesori této školy vtiskli výraznou pečeť

secesi, slohu art deco a později i designu. V roce 1900 a 1904 se škola reprezentovala expozicemi na světových výstavách v Paříži a Sant Louis. Postupem času směrem k současnosti se však začala prosazovat především individuální tvorba, v níž se uplatnily také klasické materiály, příznačné pro tradiční umělecká řemesla. Tato škola však dala příklad i dalším umělecko-průmyslovým školám, které vznikly ve dvacátých letech. Byla to především česká sklářská škola v Železném Brodě, založená v roce 1922 jako protíváha oběma jmenovaným mnohem starším německým ústavům. Dalšími byly v Praze odborná škola keramická na Vinohradech, Školský ústav pro domácí průmysl, který se už od počátku zabýval zejména uměleckou textilií, dále státní škola grafická na Smíchově (1920) a odborná škola pro zpracování dřeva na Žižkově (1921), která vychovávala umělecké truhláře, řezbáře, později aranžéry, pismomalíře a další profese. Menší nábytkářské školy působily na čas také v Chrudimi a ve Valašském Meziříčí. Pod vlivem Bauhausu se pak některé nejvýznamnější školy v čele s pražskou zapojily do nového pojetí užitého umění a designu.

Jaký měly tyto školy význam pro podporu a uchování uměleckého řemesla? Odpověď na tuto otázku není jednoduchá ani jednoznačná. Na jedné straně panuje názor, že byl retardující. Některé školy byly totiž založeny jako kreslířské a vedly ke zvládnutí ornamentu ve variantách podle starých vzorů. Na druhé straně právě to však vedlo k vědomí jasné kontinuity s minulostí, která byla v zajetí historismu, chápaného však jako nedílná, přestože rozporuplná a dnes mnohým nepochopitelná, součást tehdejšího života. Na druhé straně školy, vybavené dílnami a ateliéry, své svěření vedly k suverénnímu zvládnutí

práce s materiálem, ke snaze dosáhnout úrovně prací starých cechovních mistrů. Konec konců i samotné zvládnutí ornamentiky nebylo také samoúčelné, protože umožňovalo pochopení jejich zákonitostí a úlohy, kterou plnila ve finálním vzhladu předmětu. Bez kvalitního řemeslného zpracování si nelze představit ani vynikající příklady klasického designu. Byl to právě tento kvalitní řemeslný fundament jako předpoklad estetického působení a uměleckého účinku nejen předních prací historismu, ale také secese, art deco i klasického designu meziválečného období. Kvalita žáků a jejich práce znamenaly rovněž velký přínos pro prosazování nových slohových názorů, dokázaly fakticky zvyšovat úroveň domácí umělecké výroby. Odborné školy také vedly svůj zápas o uchování a povznesení uměleckého řemesla nejen na domácích průmyslových výstavách, ale také na mezinárodním fóru, mohly se zúčastňovat expozic na světových výstavách, kde získávaly práce profesorů i žáků vysoká ocenění a zlaté medaile. Vedle masové produkce si dokázaly uchovat svou individualitu, svébytnost, uměly se zapojit do kultivace životního stylu, jaké přinášel zejména předválečný Bauhaus. Vychovávaly také mnoho zkušených uměleckých řemeslníků, kteří se zapojili do úsilí zachránit kulturní památky a sbírkové předměty i obory uměleckých řemesel. Při této činnosti si prohlubovali znalosti o starých výrobních postupech a technikách. Jejich největší výzbrojí mohla být většinou jen řemeslná zručnost a dovednost, cit pro materiál a precizní a svědomitá řemeslná práce, kterou bylo nutné spojit s citem pro individuální povahu každého ošetřovaného objektu. Za to mohli vděčit nejen svému nadání a schopnostem, ale také velmi seriózní a svědomité přípravě na

odborných umělecko-průmys-
lových školách.

PhDr. Miloslav Vlček

